

I et kulturhistorisk bidrag undersøger Lisbet Torp, hvorledes musikinstrumenter – i lighed med sprog, dans, klædningsstykker, grøntsager (!) og meget andet – i tidens løb er blevet tillagt national symbolværdi og stiller i den anledning spørgsmålet “Bliver man skotte af at spille på sækkepipe? Om begrebet nationalinstrument?”. Blandt en række nationer belyses således for Danmarks vedkommende bronzelurens anvendelse i nationalistisk, politisk og kommercielt øjemed (herunder den berømte grammofonpladeindspilning fra 12. maj 1925 med Hammerichs indtalte kommentarer).

De øvrige bidrag tæller Mogens Andersens redegørelse for forskellige modeller for klassifikation af de mange moderne elektroniske lyd-givere og Ole Kongsteds (foreløbige) redegørelse for opdagelsen af 12 hidtil ukendte femstemmige motetter af Gregorius Trehou i Biblioteca Apostolica Vaticana i Rom. Endelig handler skriftets tre afsluttende bidrag (af hhv. I. Hansen, M. Hauser og E. Moseholm) om nogle af museets nutidige publikumsrettede opgaver samt om ønsker for fremtiden.

På trods af den festlige lejlighed skal denne pose med fine, blandede bolcher dog også granskes mere kritisk. Forventningerne til et jubilæumsskrift er givetvis meget forskellige, og redaktorerne forsøger i forordet formodentlig at tage højde for en af disse, når de anfører, at “museets egen historie skrives ikke her”, men at den dog “belyses indirekte” (s. 7) i skriftets to indledende artikler. At der ikke er gjort en større indsats i retning af at skitsere museets hundredårige historie, kan man kun beklage, og så meget desto mere, fordi de to nævnte artikler – som altså i en vis forstand ‘forpligter’ mere end bogens øvrige bidrag, der ikke har jubilærens egentlige udvikling og historie som hovedtema – begge er ensidigt fokuserede på museets tidlige historie, og tillige med i et vist omfang overlapper hinanden.

Selv om man andetsteds kan læse et rids af museets udvikling indtil 1979 (*Meddelelser fra Musikhistorisk Museum og Carl Claudius' Samling* I, 1980/81), ville det have været relevant at supplere Müllers og Ørbæk Jensens bidrag med en redegørelse for (noget af) museets nyere historie, og da navnlig når man i forordet bliver gjort bekendt med, at der ikke blot er én, men “to mænd, hvis navne vil lyse med en særlig glans, så længe museet eksisterer” (s. 8). Foruden Hammerich refereres her til Henrik Glahn, som var museets direktør igennem et kvart århundrede, men hvis indsats lades helt

ufortalt (Glahn er dog repræsenteret som forfatter til artiklen “Kingo-koralen i Tønder på Brorsons tid”). Desuden kunne forskellige dokumentationsafsnit, eksempelvis oversigter over museets publikationer, skiftende stab af medarbejdere osv. have forøget jubilæumsskriftets brugs-værdi væsentligt.

I småtingsafdelingen konstaterer man lidt ærgerligt, at læseren selv må forsøge at tyde forskellige museale forkortelser, og når man på s. 10 første gang støder på betegnelsen “pl. I”, skal der lidt bladren til for at finde ud af, at der mellem s. 112 og 113 er indskudt 25 meget flotte plancher. At den første artikel lidt uheldigt starter med note 29 (!), viser sig heldigvis at være en enkelt svips, og der er alt i alt kun tale om mindre skønhedspletter, som på ingen måde forstyrrer indtrykket af en fin publikation, som jubilæren med rette kan være stolt af.

Thomas Holme Hansen

Per Kynne Frandsen, Svend Prip og Claus Røllum-Larsen (eds.): *Dansk Orgelkultur. Det Danske Orgelselskab 1970-1995*. Det Danske Orgelselskab, København [1997]. 327 s., ill., noder, ISBN 87-88238-01-6, kr. 236,25.

Det danske Orgelselskab har nået en alder af mere end et kvart århundrede. En høj alder, må man tænke, hvis man opfatter selskabet som en eksklusiv kreds af specialister. Men det er måske mere nærliggende at undre sig over foreningens ungdom, så sandt som dansk orgelkultur i det meste af dette århundrede har gjort sig stærkt gældende både her i landet og rundt omkring i verden. Der er tale om en kultur, som er opbygget og stadig udvikles gennem samarbejde mellem orgelbyggere, arkitekter og organister, hver med deres indfaldsvinkler til de emner, der beforder interessen, altså musikken, instrumentteknikken, kirkearkitekturen og – indvævet i dem alle – historien.

Jubilæumsbogen kaster lys over alle områder af denne kultur. I en velordnet række af i alt 14 artikler præsenteres læseren for de forskellige facetter af dette omfattende, men alligevel sammenhængende univers. Der åbnes med Per Kynne Frandsens fint nuancerede skildring af pioneren, orgelbygger Poul-Gerhard Andersens liv og arbejde fra 1920'erne til hans død i 1980. Den giver et godt indtryk både af manden, hans viden, hans lidt tørre humor og af hans orglers store betydning for orgelbevægelsen i Danmark.

Artiklen rummer desuden en bibliografi, en fortegnelse over medarbejdere samt de leverede orgler i perioden fra 1963 til 1980, da P.-G., som han kaldtes i orgelkredse, ledede sit eget firma.

En anden af de store er arkitekt Johannes Exner, der i mere end en menneskealder har været optaget af at tegne orgler. Han røber bl.a. nogle af sine overvejelser om orglets plads i kirkerummet. Han er ingen ven af den traditionelle placering på et pulpitur i vestenden. Det skaber efter hans mening for den, der kommer ind i kirken, en "dramatisk og teatralisk situation, fjernt fra det evangelisk-lutherske menneskesyn". Hvad han foretrækker, kan studeres i de mange billeder, der ledsager hans artikel – overvejende af Frobenius-orgler – og i skitser af kirkerummene.

Orgelbevægelsens historie i Danmark ridses op af Svend Prip, domorganist i Haderslev. Det var netop Haderslev-orglets klang, som betog den unge Poul-Gerhard Andersen og satte ham i gang med at søge de holdninger, der skulle blive bevægelsens drivkraft. Idealet var *ikke* at kopiere nordtyske barokorgler og *ikke* at søge kompromiser, men med bevidsthed om sin historiske arv at skabe et nyt orgel, et "vor tids orgel", eller, som Svend Prip foretrækker at sige det, et "karakterorgel". Hvilke kvaliteter det rummer, karakteriseres fint og dokumenteres med henvisning til orgelbevægelsens resultater.

De næste bidrag handler om organister, og først kaster Klaus Beckmann blikket så langt tilbage som til det 17. og tidlige 18. årh. Dengang virkede medlemmer af den tysk-danske organistslægt Radeck i betydelige embeder, fortrinsvis i København, Helsingør og Roskilde. Gennem arkivstudier er det lykkedes Klaus Beckmann at finde biografiske oplysninger om ikke mindre end ni organister med det berømte navn. Han har desuden overvejet deres indbyrdes slægtskab og opstillet fortegnelser over de endnu eksisterende og kendte af deres værker.

Søren Sørensen portrætterer de to store orgelspillere Georg Fjelrad og Finn Viderø, der især i årene efter 2. verdenskrig blev lærere og forbilleder for en stor skare elever. Så vidt forskellige de end var af temperament og i deres spillestil, kunne de dog sammenlignes i kraft af, hvad Søren Sørensen benævner "det indiskutable niveau". Just dette kan kun vanskeligt beskrives med ord, selv når man har kendt og hørt dem begge. Men Søren Sørensen udtrykker sin store respekt for deres musikskab og kunstneriske format, og han forklarer på den måde, hvordan

de hver især fik deres store andel i dansk orgelkulturs udvikling.

Hellerup-kredsen, fra 1955 Kirkemusikkredsen, et forum for arbejdet med kirkemusik, nåede lige knap sit 25-års jubilæum. Dens virke beskrives detaljeret af Axel Madsen, en af dens centrale skikkelser, til tider næsten i form af en dagbog over kredsens arrangementer. Det skjules ikke, at det hele startede i opposition til de mere etablerede kirkemusikalske kredse, og Axel Madsen omtaler undervejs nogle af de aggressioner, der således også var en del af drivkraften bag virksomheden. Det kan virke overraskende, når han erklærer, at "det var godt, at det sluttede", men han tænker vel på, at der siden dengang er dukket så megen debat op om folkekirkens forhold, at kredsen gennem sit arbejde var med til at gøre sig selv overflødig.

Siden midten af århundredet er dansk orgelkultur i vidt omfang blevet dokumenteret gennem gramfonindspilninger. Hvad enten danske organister har indspillet dem, eller udenlandske berømtheder har opsøgt danske orgler, har tonemesteren bag optagelserne ofte heddet Peter Willemoës. Jørgen Ernst Hansen har interviewet den internationalt anerkendte fagmand, som giver et vue over produktionen fra lak- og vinylpladernes tid frem til cd'ernes. Hans arbejdsform kommer i samtalens løb til syne. Han er en mådeholden forbruger af højt udviklet teknik. Helst bruger han til orgeloptagelser kun en enkelt mikrofon, anbragt det helt rigtige sted i forhold til instrumentet.

De næste artikler er viet musikken for instrumentet og skrevet af organister, der begge har haft den nyeste musik i fingrene. Knud-Erik Kengen karakteriserer Leif Kaysers orgelproduktion. Han gennemgår værkerne med mange analytiske kommentarer og fine iagttagelser af især deres klanglige særpræg. Det er en grundig indføring i det omfattende repertoire, og den afrundes med overvejelser over værkernes krav til instrumentet. Et bredere overblik over dansk orgelmusik siden 1945 giver Jens E. Christensen. Centralt står de fire komponister Niels Viggo Bentzon, Leif Thybo, Per Nørgård og Bent Lorentzen, som får den mest udførlige omtale, men talrige andre komponisters værker er beskrevet. Dem stiller Jens E. Christensen op i et spektrum mellem organister og ikke-organister samt kvindelige og mandlige komponister, og han går frem til de yngste af de aktive. Artiklen afsluttes med en oversigt over udøvere og de eksisterende cd-indspilninger.

Derefter kommer turen til instrumentteknikken. Mats Hultkvist har undersøgt orgler fra det 17. årh. i Skåne, og selv om han beskedent kalder sin beretning "en lægesrapport", rummer den nye resultater om så berømte instrumenter som Genarpsorglet i St. Petri kirke i Malmö og Torrlösa-orglet, der tidligere havde hjemme i St. Maria kirke i Helsingborg. Generelt viser han, hvordan danske (og internationale) traditioner dominerede i Skåne i det 16. årh. og internationale, især tyske, men ikke svenske, indtil langt ind i det 18.!

Mads Kjersgaard har opmålt principalmensuren i gamle danske orgler – et forhold, han betragter som lidt undervurderet, men dog også er tilbøjelig til at anse for mindre betydningsfuldt end intonationen. De mange resultater præsenteres overskueligt i skematisk form og sættes i historisk perspektiv gennem sammenligninger med talrige andre orgler. Næsten som modpol til repræsentanterne for orgelbevægelsen orienterer Michael Preben Hansen om anvendelsen af pneumatisk traktur i danske orgler. De forskellige principper og systemer bliver analyseret og forklaret, og artiklen slutter med en oversigt over nogle af de mest kendte, til dels bevarede instrumenter.

I de sidste to artikler får museumsfolket ordet. Anne Ørbæk Jensen, Ole Olesen og Lisbet Torp skriver en både instruktiv og meget underholdende "brugervejledning" til Orgelregistranten i Musikhistorisk Museum i København. Med den ved hånden kan enhver interesseret hurtigt finde frem til de oplysninger, der er at finde her. Museet håber i løbet af de nærmeste år at få overført alle informationer til to databaser, der skal rumme hhv. orgelbyggernes opusliste og den aktuelle orgelbestand i Danmark. Orgelbygmester Carsten Lund fortæller til slut om "Danmarks Orgel Magasin", dvs. Orgelselskabets magasin af nedtagne orgler eller dele af orgler. Overskriften lyder: "Fuglekasser og orgelmagasiner", så tro ikke, at det er kedeligt!

Artiklerne er udstyret med fyldige resuméer på engelsk og tysk, og bogen præsenterer sig i et og alt så velredigeret og smukt, som den fine række af informative tekster og den festlige anledning fortjener.

Carsten E. Hatting

Lars Ole Bonde (ed.): *Fra Århusopera til Landsopera. Den jyske Opera gennem 50 år 1947-97*. Den Jyske Opera, Århus 1997. 318 s., ill., ISBN 87-986260-1-9, kr. 295.

Den jyske Opera kunne i 1997 fejre sit halvtredsårs jubilæum. Begivenheden blev i lighed med tidligere jubilæer fejret med udgivelsen af et jubilæumsskrift.

Allerede ti år efter starten forelå det første jubilæumsskrift, *Den jyske Opera 1947-57*, redigeret af Gustav Albeck. Femten år senere blev det efterfulgt af *Opera i Aarhus*, redigeret af Gustav Albeck og Gerhard Schepelern. Med disse to særdeles smukke og indholdsrige udgivelser foreligger der en solid historisk dokumentation for Den jyske Operas virksomhed gennem de første femogtyve år. Det har således været en krævende opgave for Lars Ole Bonde at skulle leve op til forgængerne med det nye jubilæumsskrift. Medens de tidligere udgivelser fremstod som hefter i A4-format med hvide omslag, er dette blevet en solid bog i et lidt mindre format med blå papbind og grøn ryg. Det er grafikerens Finn Nygaard, der har kreeret det smukke omslag, hvor tekst, farvebillede og nodebilleder indgår i en raffineret helhed. Kirsten Mogensens og Henning E. Andersens har æren for det store arbejde, der er lagt i bogens layout. Der er fremlagt et vældigt billedstof, der gør det muligt at følge Den jyske Operas produktioner fra de gammeldags-konventionelle opsætninger i sort-hvide fotos til vor tids ofte mere eksperimenterende opsætninger, der i mange tilfælde er fastholdt i farver.

Bogen er inddelt i fire afsnit. Det første indeholder fire interviews med Gerhard Schepelern, Francesco Cristofoli, Søren Sørensen og Troels Kold, fire markante profiler fra fortid og nutid. Desuden er der artikler om Gustav Albeck, om operaens "skæbneår" 1969-72 og om den turnévirksomhed, der tog fart fra 1977. Det andet kapitel er et festfyrværkeri af billeder fra de sidste femogtyve års forestillinger. Det tredje kapitel, "Temaer, motiver – og variationer", kommer vidt omkring med artikler om kor, administration, børneopera, komponister, sangere, anmeldere osv., som oftest skrevet af eller fremstillet i interviewform med en eller flere af de implicerede. Dele af dette noget vidtløftige kapitel, fx om prøveforhold og PR, er nok især for personer, der enten direkte har været involveret i arbejdet på operaen, eller som har fulgt dens virksomhed på nærmeste hold. Fjerde kapitel er forbeholdt "Facts om Den jyske Operas forestillinger og